

Галина МАЦЮК¹

Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID 0000-0001-8601-4742

Православізація як суспільний феномен та категорія історичної соціолінгвістики

Взаємодія мови та церкви, одна з ознак духовного життя суспільства, ілюструє реалізацію суспільних функцій мови, формування національної та релігійної ідентичностей, перебіг міжкультурної комунікації, зміст ідеології та інші особливості мовної ситуації та мовної політики. Досьогодні окреслена взаємодія ще не стала об'єктом аналізу предметної сфери української соціолінгвістики. Праці з мовної політики та мовної ситуації оминають зв'язок мови та церкви, очевидно, тому що церква і держава в ідеалі дві незалежні інституції (Данилевська О., Шевельов Ю. та ін.). Не дивно, що дослідження різних аспектів взаємодії *мова – церква* вимагає вироблення методології аналізу, розкриття нової джерельної бази і вирішення нових завдань, які б дозволили підійти до розуміння православізації як суспільного феномену та категорії історичної соціолінгвістики.

Термін *православізація* позначає маловідомий процес насильницького навернення греко-католиків, жителів етнічних українських земель, у православ'я в умовах Російської імперії (кінець XVIII–XIX ст.) та в СРСР (друга половина XX ст.). Потрібно знати, чому відбувався цей процес, які політичні актори його здійснювали, яку ідеологію сьогодні маркують лінгвістичні показники православізації. Відповіді на ці та інші питання сприятимуть розвитку теорії соціолінгвістики про нові аспекти мовної ситуації та мовної політики щодо українського населення в умовах бездержав'я.

Мета статті – ввести категорію „православізація” в предметну сферу історичної соціолінгвістики як приклад політичного втручання влади в релігійне

¹ Галина Мацюк – мовознавець, професор кафедри загального мовознавства Львівського національного університету імені Івана Франка, h_matsyuk@yahoo.com

та мовне життя бездержавного народу. Для досягнення мети сформулюю два завдання: розкрити зміст поняття „православізація” та виокремити його лінгвістичні маркери в релігійному та світському дискурсах.

Теоретичне підґрунтя дослідження становлять праці з релігієзнавства та історії церкви (Боцюрків 2005; Кухарський 2008; Mattei 2014; Нагаєвський 1971; Сапожникова, Андрусів 2016; Стоколос, Шеретюк 2012 та ін.); історії тоталітаризму в СРСР (Баран, Токарський 2014; Бендас, Бендас 1999; Білас 1994 та ін., Ліквідація УГКЦ 2006 та ін.). За джерела для аналізу послужили праці істориків, матеріали та документи про насильницьку православізацію територій, на яких проживали греко-католики, а також тексти, які фіксують лінгвістичні маркери православізації – одиниці тематичної групи „імена нових святих” та похідні від них назви. Ця джерельна база вперше потрапляє в предметну сферу історичної соціолінгвістики. Для аналізу використано кейс-метод, метод соціолінгвістичних кореляцій, порівняльний та біографічний, елементи дискурс-аналізу. У цілому застосовано соціокультурний лінгвістичний підхід (Bucholtz, Hall 2005) до вивчення проблеми.

1. Про зміст категорії „православізація”

Джерельна база засвідчує про два напрями характеристики цього поняття, зумовлені дією різночасових геополітичних чинників.

Православізація УГКЦ у XVIII–XIX ст. Після поділів Польщі в 1772-му, 1773-му та 1775-му роках і до кінця правління Катерини II (1776 р.) державна влада Російської імперії примусово направила у православ'я близько 2 млн греко-католиків², у такий спосіб переводячи українське населення під контроль нової держави. Із 5000 парафій, ліквідованих у 1795 р. Луцької, Берестейської та Пінської єпархій, залишилося тільки 200. У 1839 р. на Полоцькому соборі підписано „Акт воз'єднання” зі списком імен греко-уніатських священників (за сучасною термінологією, греко-католицьких), які погодилися перейти до Російської православної церкви (РПЦ)³. Документ у березні 1839 р. затвердив Микола I, прихильник політики „один закон, одна мова, одна віра”.

Ще 240 000 греко-католиків залишалися в Холмській єпархії й належали до автономного Королівства Польщі, що перестало існувати в 1863 р. після придушення антиросійського повстання. Тут з часу передачі управління єпархією Урядовій комісії з церковних справ українські католики зазнавали православізаційних впливів, які приводили до сутичок. Як правило, селяни обороняли

² N. Stokolos, R. Šeretjuk, *Drama Cerkvy (Do istorii skasuvannja Hreko-Uniats'koї Cerkvy v Rosijs'kij imperii ta vykorinnennja її duchovno-kul'turnych nadban')*, Rivne 2012, s. 64.

³ M. Kuchars'kyj, *Stan Hreko-katolyc'koї cerkvy pid čas podiliv Pol'schi XVIII st.* [v:] „Ukraїna i Vatykan”, vyp. 1, Ivano-Frankivs'k – Kyїv 2008, s. 283.

свої церкви перед російськими військовими загонами. Залишилися спогади М. Янчука (1859–1921), відомого українського фольклориста, етнографа і письменника про події в його рідному селі Корниці. Село разом з старостою (батьком М. Янчука) відмовилося підписати акт зречення від унії, тоді російські жандарми „почали сікти усіх підряд, одних засікли на смерть, других відливали водою і знову сікли, аж поки примусили погодитися, третіх, в тому числі й мого батька, сотнями відправляли в тюрму...”⁴. У той час назва *уніат*, тобто *греко-католик*, була знаком української ідентичності, саме селяни зберігали мову, звичаї (інші прошарки, зокрема духовенство та міщанство, були сполонізовані⁵). Якщо в 1796 р. сформульовано заборону на імена, відсутні в греко-російських книгах (наприклад, серед імен було ім'я Йосафат, пов'язане із Йосафатом Кунцевичем, ініціатором унії), то з 1871 р. М. Попель, адміністратор Холмської єпархії, вже заборонив відзначати свята греко-католиків, і серед них – Святого Йосафата.

Історія зберегла імена пратулинських селян, які ціною свого життя зупинили вхід православного священика до греко-уніатського храму (с. Пратулинці, 1874 р.): *Данило Кармаш (Кармашук), Пилип Герилюк (Кирилюк, Курилюк), Костянтин Бойко (Бойчук), Ігнатій Франчук, Костянтин Лукашук, Вартоломій Осип'юк та Максим Гаврилюк, Вікентій Левонюк та Іван (Андреюк) і зовсім юні Микита Грицюк, Лука Бойко, Онуфрій Василюк (Томашук) і Михайло Ваврищук*⁶.

У 1875 р. російський імператор Олександр II та Святий Синод все ж приєднали Греко-католицьку церкву на території Холмщини і Підляшшя до РПЦ⁷. Відразу додаю, що через рік Олександр II в м. Емськ підписав ще один анти-український циркуляр, який продовжував дискримінувати вже права українців у мовному питанні (і це після заборони української мови у Валуєвському указі 1863 р.). Так влада Російської імперії втручалася в церковне та мовне життя з метою уніфікації релігійної (і ширше – національної) ідентичності українців. Водночас треба підкреслити, що українці тієї частини поділеної Польщі, яка перейшла до Австрії, мали сприятливіші умови для релігійного та культурного розвитку. Тут влада під час просвітницьких реформ імператриці Марії-Терезії в 1784 р. офіційно перейменувала Греко-уніатську церкву в Греко-католицьку. Габсбурги були зацікавлені в зміцненні церкви, бо це був одночасно хід і проти російської експансії, і проти польських впливів на ці території. Галицьке духовенство вперше змогло отримувати освіту. Імператор Франц відновив у 1807 р. Галицьку митрополію з центром у Львові, сюди належали Перемиська і Холмська єпархії. Поступово в Галичині виникли

⁴ N. Stokolos, R. Šeretjuk, *Op. cit.*, s. 133.

⁵ I. Nečuj-Levyč'kyj, *Mandrivka na Ukraïns'ke Pidljassja* [v:] „Pam”jatky Ukraïny”, nr 3, Kyïv 1995, s. 62-74.

⁶ P. Syvic'kyj, *Blaženni pidljaski mučenyky z Pratulyna*, L'viv 1999.

⁷ B. Bocjurkiv, *Ukraïns'ka Hreko-Katolyc'ka Cerkva i Radjans'ka deržava (1939–1950)*, L'viv 2005, s. 2-9.

підстави для формування освіченого парафіяльного духовенства та світської духовної еліти⁸.

Існують підтвердження, що протести незгідних щодо переходу на православ'я російська державна влада карала (7 священників – на смерть, 74 з них арештовано, 66 втекли в Галичину, 108 вірян вбито, 600 депортовано в Сибір, 60 родин позбавили майна; крім Пратулина, потерпіло ще село Дрелів, де солдати розстріляли 5 осіб, поранили кілька десятків і заарештували 60 селян, які захопили свою церкву⁹).

Інкorporація греко-католиків в російське православ'я позначилася на культурі українців: влада зупинила процес книгодрукування богословських, катехитичних та релігійно-моралізаторських творів українською, польською та латинською мовами, а також світських книг, які були у вжитку населення.

Так під форсованими діями державної влади Російської імперії українська етноконфесійна складова зникла з релігійного життя українських територій.

Православізація УГКЦ у ХХ ст. Через геополітичне перекроювання територій в 1918–1919 рр. (після розпаду австрійської імперії) Галичина, де проживали греко-католики, потрапила в склад Другої Речі Посполитої, а Закарпаття до Чехословаччини. Галицька митрополія, що продовжувала традиції Берестейської унії 1596 р., складалася з двох єпархій – Перемиської та Станіславівської, на Закарпатті були Мукачівська та Пряшівська єпархії, які зберігали традиції Ужгородської унії 1646 р. Усі греко-католицькі церкви на цих територіях в єдності із Апостольським престолом продовжували традиції київського християнства.

Є відомості, що українська католицька церква перед Другою світовою війною була потужним суспільним організмом: 3040 парафій, 4400 каплиць і церков, 195 монастирів, 110 черниць і понад 500 монахів, 9900 шкіл, в яких священники навчали Божого Закону, 80 середніх шкіл, 56 вищих шкіл, 41 католицька організація, 38 католицьких газет і журналів, 35 католицьких видавництв¹⁰.

Правда, відразу після приєднання Західної України в вересні 1939 р. до складу СРСР газета „Комуніст” за жовтень уже опублікувала статтю проти УГКЦ, а в радянській службі безпеки з'явилися нові справи „Чума” щодо 20 греко-католицьких священників Станіславської обл. (тепер – Івано-Франківська) та „Ходячі” – щодо 50 осіб, і в тому числі ієрархів Церкви. Державна влада висунула звинувачення в антирадянській діяльності та ворожому ставленні до нової ідеології у зв'язку із приєднанням Західної України до СРСР

⁸ Н. Macjuk, *Preskryptyvne movoznavstvo v Halyčyni (perša polovyna XIX st.)*, L'viv 2001. s. 22-30.

⁹ А. Hlynka, *ČMB. Ukraïns'kyj zvit – zmist (pisljamova)* [v:] „Ukraïns'ka katolyč'ka Cholms'ka jeparchija (Likvidacija i prylučennja do Cerkvy Pravoslavnoï)”, t. 34, sekcija I, Rym 1975, s. 258; P. Franko, *Represovane duhovenstvo UHKC*, L'viv 2008, s. XVI.

¹⁰ о. d-r Isydor Nahajevs'kyj, *Ukraïns'ka katolyč'ka cerkva 1945–1970 rr. Dopovid' na Z"izdi v lystopadi 1971 r.*, N'ju Jork 1971, s. 4.

(відразу після арештів митрополита і єпископів 11 квітня 1945 р. згадані справи закрили¹¹).

До початку німецько-радянської війни 1941 р. влада фізично розправилася із 34 священниками та 40 осіб депортувала на Схід. Документи служби безпеки свідчать про завдання розкласти греко-католицьку церкву з середини¹², за алгоритмом відомих дій щодо Української Автокефальної Православної церкви на підрадянській Україні.

Й. Сталін, під керівництвом якого до 1937–1938 рр. служби безпеки там знищували українських православних, змінив своє ставлення до ролі церкви в радянському суспільстві. За задумом радянського керівництва, церква мала стати союзником держави в післявоєнних реаліях. На одній із нарад 4 вересня 1943 р. визначено новий курс на співпрацю держави і Російської православної церкви. Спеціально створений орган мав здійснювати зв'язок з керівництвом церкви і контролювати діяльність та політику РПЦ. Рішення відразу ж донесли до російських ієрархів, які були ще поодинокі живі. Для проведення терміново скликаного на 8 вересня 1943 р. Собору РПЦ із заслання і тюрем радянська влада збрала (є відомості, що навіть літаками!) ще живих представників РПЦ. І вже 8 вересня 1943 р. архиєрейський Собор РПЦ прийняв рішення про церкву та її служіння радянській державі¹³.

У 1944 р. радянська влада знову повернулася в Західну Україну. Правда, щодо Української греко-католицької церкви плани були інші. Її ліквідацію влада обговорила 2 березня 1945 р., а вже 15 березня 1945 р. вийшла спеціальна інструкція „Заходи щодо відриву греко-католицької (уніатської) церкви в СРСР від Ватикану і подальшого її приєднання до Руської православної церкви”¹⁴. Про ліквідацію церкви повідомив Львівський псевдособор 8–10 березня 1946 р., його підготували органи державної влади та органи радянської безпеки у співпраці зі створеною 28 травня 1945 р. Ініціативною групою священників¹⁵. Собор проголосував за перехід у православ'я, оскільки влада СРСР розробляла геополітичний проект про Москву як „третій Рим”.

На Закарпатті партійне керівництво закінчило офіційне знищення Церкви дещо пізніше, в 1949 р. До складу СРСР приєднали Мукачівську єпархію, яка раніше належала до Чехії. Тут налічувалося 433 священники, очолював церкву

¹¹ *Vytjah z dopovidnoi zapysky UNKDB po L'vivs'kij obl. do NKDB URSR pro operatyvnu slidču robotu u travni 1945 r.* [v:] *Likvidacija UHKC (1939–1946). Dokumenty radjans'kych orhaniv deržavnoi bezpeky*, za red V. Sergijčuka, t. 1, Kyïv 2006, s. 727-729.

¹² *Likvidacija UHKC (1939–1946). Dokumenty radjans'kych orhaniv deržavnoi bezpeky*, za red V. Sergijčuka, t. 1, Kyïv 2006, s. 8, 12, 59.

¹³ I. Bilas, *Represyвно-karal'na sistema v Ukraïni (1917–1953): suspil'no-polityčnyj ta istoriko-pravovyy analiz*, kn. 1, Kyïv 1994, s. 302.

¹⁴ *Ibidem*, s. 315.

¹⁵ *Ibidem*, s. 323; *Peresliduvani za pravdu. Ukraïns'ki hreko-katolyky v umovach totalitarnych režymiv XX st.*, L'viv 2016, s. 43.

щойно висвячений 24 вересня 1944 р. Теодор Ромжа, смерть якого 1 листопада 1947 р. радянська влада спланувала. На 1 січня 1949 р. в Мукачівській єпархії залишалося 270 священників, з них пізніше 92 особи були заарештовані, 49 – позбавлені права священнослужіння, 128 – возз'єдналися із православ'ям, 1 людина померла. Репресії з боку радянської влади в 1945–1950 рр. тривали: до 1949 р. заарештовано 32 священники, після 1949 р. ще 92, а 28 осіб померли (5 в ужгородській та львівській тюрмах, 16 в таборах ГУЛАГ, 4 були розстріляні, 1 людина загинула за невідомих обставин)¹⁶.

Насильницька православізація зумовила мовні зміни: відправи в храмах здійснювали церковнослов'янською мовою в старомосковському ізводі, а канцелярські справи почали вести в єпархіях російською мовою. Служби безпеки визначили і новий центр православ'я – Почаївську лавру¹⁷. Усіх українців в УРСР (і не тільки греко-католиків) чекали радянізація і русифікація усіх сфер суспільного життя.

2. Лінгвістичні маркери результатів православізації як вияв культури історичної пам'яті сучасного українського суспільства

Сучасний церковний календар УГКЦ фіксує дні вшанування нових святих українського народу: *23 січня* – Пратулинських Мучеників (з 1996р.), *27 червня* – Священномученика Миколая Чарнецького і 24 українських мучеників, мученика Омеляна Ковча, *1 листопада* – Священномученика Теодора Ромжі¹⁸ (з 2001р.).

Імена святих засвідчують про мученицьку смерть за Віру 13 селян, вбитих російськими солдатами в січні 1874 р. і беатифікованих 1996 р., а також 8 єпископів, 14 священників, 3 монахинь, 1 мирянина, які загинули в умовах уже радянського режиму і беатифікованих 2001 р. Якщо першу групу незгідних з православізацією розстріляв козацький загін, то всі інші прийняли мученицьку смерть уже від комуністичної влади СРСР. Про це свідчать усі життєписи нових святих УГКЦ.

Священномученик Зиновій (Ковалик), роки життя: 1903–1941. *Монах – редемпторист, 38 років. Заарештований за шість місяців до приходу німців. Численні свідки розповідали, що його після тортур розі'яли на стіні в'язниці в червні 1941 р. (вул. Замарстинівська, Львів)*¹⁹.

¹⁶ S. Bendas, D. Bendas, *Svjaščenyky-mučenyky, spovidnyky viry*, Užhorod 1999, s. 396.

¹⁷ V. Baran, V. Tokars'kyj, „Začystka”: *polityčni represii v zachidnych oblastjach Ukraïny v 1939-1941 rr.*, L'viv 2014, s. 227.

¹⁸ Про це див.: Н. Сапожнікова, s. Ju. Andrusiv, *Svjati zemli ukraïns'koï*, L'viv 2016.

¹⁹ Dž. Mattei, *Ukraïna – zemlja mučenykiv. Heroične svidčennja mučenykiv, prohološenyh Papoju Ivanom Pavlom II u L'vovi, pid čas joho istoryčnoho palomnyctva*, Žovkva 2014, s. 120-124.

Священномученик Роман (Лиско), роки життя: 1914–1949. Його заарештували восени 1949 р., оскільки відмовлявся підписати угоду про перехід у православ'я. Очевидці свідчать, що живцем замурували в стіні тюрми на Лонцького у Львові. За деякими свідченнями, отця мучили, вкладаючи на розжарені ґрати, за іншими – він був живцем замурований. Мав всього 35 років²⁰.

Священномученик Микита (Будка), роки життя: 1877–1949. У 1945 р. засудили, відправили в заслання; помер у таборі в Казахстані 1 жовтня 1949 р., передбачивши свою смерть. За свідченнями медсестри, померлих у таборі ховали в мішках без одягу, поклавши тіла за межі табору, там тіла з'їдали звірі. З пошани до отця, йому залишили його табірний одяг. На другий день засуджені знайшли лише шматок рукава від сорочки. Помер на 72 році життя²¹.

Священномученик Климентій (граф Шептицький), роки життя: 1869–1951. 5 червня 1947 р. заарештували, звинувачувативши в антирадянській пропаганді та в співпраці з Ватиканом. Тюрма в Києві, тортури у віці 78 років, допити вночі, вирок – 8 років тюрми. Помер у в'язниці суворого режиму 1 травня 1951 р. в м. Володимир (на Клязьмі, Росія). Могила невідома²².

Приклади із життєписів можна продовжувати. Усі вони фіксують маркери пам'яті – імена великомучеників. Подібні одиниці не просто функціонують у різних текстах, а стали твірною базою для творення похідних номінацій. У сучасному релігійному та суспільному дискурсах імена нових святих реалізують свій номінативний потенціал як назви нових понять. Ці одиниці, насамперед, розвивають термінологічну систему літургійного підстилю (доносячи інформацію про святих та їх пошанування), світський науково-популярний дискурс у періодичних та популярних виданнях про життя і мученицьку смерть священників та вірних УГКЦ у роки комуністичної ідеології атеїзму.

Як правило, похідні одиниці постають як номінативні формули, зокрема це назви молитов, молебнів, акафістів, а також назви церков, каплиць, ікон, виставок, відзнак, пам'ятників, фільмів та ін. На підставі фіксації похідних назв у різних текстах виникає розгалужена система номінацій, утворених на базі агіонімів.

Наприклад, щороку УГКЦ вшановує пам'ять про Пратулинських мучеників 23 січня. Похідні номінативні одиниці від групи „імена пратулинських селян, беатифікованих 1996 р.”: *Свято в честь пам'яті християнського подвигу Пратулинських мучеників*²³; *Молитва з Молебня до Пратулинських мучеників*²⁴, *Ікона Пратулинські мученики*²⁵ та ін.

²⁰ *Ibidem*, s. 79-82.

²¹ *Ibidem*, s. 56-58; Н. Сапожнюкова, s. Ju. Andrusiv, *Op. cit.*, s. 381-386.

²² Н. Сапожнюкова, s. Ju. Andrusiv, *Op. cit.*, s. 336-344; Dž. Mattei, *Op. cit.*, s. 97-106.

²³ *Rišennja i postanovy Synodiv Jepyskopiv Ukraïns'koï Hreko-Katolyč'koï Cerkvy 1989–1997 rokiv*, L'viv 1998, s. 41.

²⁴ Р. Syvic'kyj, *Op. cit.*, s. 68.

²⁵ І. Burdjak, *Svjato vsich svjatyč ukrains'koho narodu* [v:] „Narodna pravda”, 2013, <http://narodna.prawda.com.ua/culture/523f535807ef3/>, [20.01.2019].

Щороку УГКЦ вшановує пам'ять про загиблих від радянського тоталітарного режиму 27 червня. Номінативні одиниці, похідні від групи „імена священників, монахів і монахинь, мирян, беатифікованих 27 червня 2001 р.”: *Служба 28 Слуг Божих, блаженних мучеників Української греко-католицької церкви*²⁶; *Фреска Блаженні вигнані за правду, бо їх є царство небесне*²⁷ та ін.

Назви утворені від імені кожного із священномучеників. Похідні від агіоніма *Священномученик Миколай (Чарнецький)* одиниці: *Молитви до блаженного Микалая Чарнецького*; *Молитва до блаженного Миколая Чарнецького про захист*, *Молитва до блаженного Миколая Чарнецького про заступництво*, *Молитва до Бога Отця за посередництвом блаженного Миколая Чарнецького*, *Молитва до преосвященного Владики Миколая Чарнецького за материнство*, *Основна молитва Владики Миколая Чарнецького*, *Покаянний псалом блаженному Миколаю Чарнецькому*; *Молебень до священномученика Миколая Чарнецького*; *Дев'ятниця до пресвятого отця-ісповідника Миколая Чарнецького*, *Молебень до священномученика Миколая Чарнецького*; *Акафіст священномученикові Миколаю Чарнецькому*.

Нові одиниці доповнюють тематичну групу „назви храмів, каплиць”: *Храм Блаженного Миколая Чарнецького, каплиця Миколая Блаженного* (м. Львів); *храм Блаженного Миколая Чарнецького* (м. Золочів, Львівська обл.), *церква блаженнішого Миколая Чарнецького УГКЦ* (м. Ковель, Волинська область), *храм Блаженного Миколи Чарнецького* (с. Семаківці Городенківський р-н, Івано-Франківська обл.).

Приклади ілюструють номінативну цінність агіонімів і поза конфесійним стилем: *Вулиця Чарнецького Миколи* (Львів); *Вулиця Омеляна Ковча* (Львів), *Пам'ятник священномученикові Омеляну Ковчу*, *Відзнака блаженного Омеляна Ковча*; *Виставка „Слідами блаженного отця Омеляна”* (Перемишляни); *Перемишлянська загальноосвітня школа I–III ступенів імені Омеляна Ковча*; *фільм „Блаженний священномученик Григорій Хомишин”*²⁸; *релігійний мультфільм „Блаженний Миколай Чарнецький”*²⁹ та ін.

Водночас агіоніми і похідні від них назви виступають лексичними засобами міжкультурної комунікації УГКЦ: *Парафія блаженного Миколая Чарнецького* (м. Варшава, Польща); *Парафія блаженного о. Івана Зятика* (м. Торунь, Польща); *Церква блаженного Омеляна Ковча* (м. Орнета, Польща); *Меморіальна дошка архимандриту Української Греко-Католицької Церкви*

²⁶ *Služba 28 Sluh Božych, blaženných mučenykiv ukraïns'koï hreko-katolyc'koï cerkvy*, <https://kyrios.org.ua/spirituality/bogoslužhinnja/9471-sluzhba-soboru-blažhennih-novomuchenikiv-ta-ispovidnikiv-ukrayinskoyi-greko-katolitskoyi-tserkvi.html>, [20.01.2019].

²⁷ I. Burdjak, *Op. cit.*

²⁸ *Fil'm „Blažennyj svjaščennomučenyk Hryhorij Chomyšyn”*, www.kyrios.org.ua/movies/documentary-movies/33468-vladyka-khomyshyn.html, [21.01.2019].

²⁹ *Relihijnyj mul'tfil'm „Blažennyj Mykolaj Čarnec'kyj”*, www.kyrios.org.ua/movies/religijni-multfilmi/36845-blažhennij-episkop-ugkts-mikolaj-charnets-kij.html, [21.01.2019].

Климентію Казиміру Шептицькому (1869–1951) в Росії (м. Володимир); Українське греко-католицьке душпастирство блаженного Петра Вергуна (м. Аугсбург, Німеччина); Каплиця блаженного отця Олекси Зарицького (м. Караганда, Казахстан) та ін.

Іншими словами, культура історичної пам'яті щодо мучеників УГКЦ сьогодні знаходить свій лінгвістичний вияв в одиницях тематичної групи „імена нових святих” та в розвитку їхньої номінативної продуктивності в різних видах дискурсів.

Висновки

Православізація – процес насильницької інкорпорації жителів українських територій, греко-католиків, у православ'я під дією державної влади Російської імперії в кінці XVIII–XIX ст. та радянської влади часів СРСР у XX ст. (1939–1941 рр., 1944–1989 рр.). Процес супроводжувався дискримінацією релігійних і мовних прав українців. Це одна з маловідомих ознак мовної ситуації та мовної політики щодо українського населення на його етнічних територіях в умовах бездержав'я.

Отримані в статті результати про православізацію свідчать про такі ознаки мовної ситуації та мовної політики в умовах бездержав'я : нищення національної і зокрема релігійної ідентичності вірних Української греко-католицької церкви; міжкультурну комунікацію за схемою *інтеграція із асиміляцією*, в основі якої був геополітичний чинник, насильство і терор для його реалізації; протиставлення релігійної культури та культури атеїзму, Української церкви як церкви народу та Російської православної церкви як церкви держави.

Лінгвістичними маркерами православізації виступають одиниці тематичної групи „імена нових святих” та похідні від них номінації, утворені для вшанування мучеників за віру в сучасних суспільних дискурсах.

Імена нових святих формують дві підгрупи: „імена пратулинських мучеників, беатифікованих 1996 р.” та „імена священників, монахів і монахинь, мирян, беатифікованих 2001 р.”. Утворені похідні номінації від усіх імен нових святих УГКЦ – це назви молитв, молебнів, акафістів, ікон, церков, каплиць та ін.

На рівні лінгвістичної абстракції ці номінативні одиниці фіксують культуру історичної пам'яті українського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

- Baran V., Tokars'kyj V., „Začystka”: polityčni represii v zachidnych oblastjach Ukrainy v 1939-1941 rr., L'viv 2014.
- Bendas S., Bendas D., *Svjaščenyky-mučenyky, spovidnyky viry*, Užhorod 1999.

- Bilas I., *Represyvno-karal'na systema v Ukraïni (1917–1953): suspil'no-polityčnyj ta istoryko-pravovyy analiz*, kn. 1, Kyïv 1994.
- Bocjurkiv B., *Ukraïns'ka Hreko-Katolyč'ka Cerkva i Radjans'ka deržava (1939–1950)*, L'viv 2005.
- Bucholtz M., Hall K., *Identity and Interaction: a Sociocultural Linguistic approach* [in:] „Discourse Studies”, nr 7 (4-5), 2005, p. 585-614.
- Burdjak I., *Svjato vsich svjatyh Ukraïns'koho narodu* [v:] „Narodna pravda”, 2013, <http://narodna.prawda.com.ua/culture/523f535807ef3/>, [20.01.2019].
- Fil'm „Blažennyj svjaščennomučenyk Hryhorij Chomyšyn”, www.kyrios.org.ua/movies/documentary-movies/33468-vladyka-khomyshyn.html, [21.01.2019].
- Franko P., *Represovane duhovenstvo UHKC*, L'viv 2008.
- Hlynka A., *ČMB. Ukraïns'kyj zvit – zmist (pisljamova)* [v:] „Ukraïns'ka katolyč'ka Cholms'ka jeparchija (Likvidacija i prylučennja do Cerkvy Pravoslavnoi)”, t. 34, sekcija I, Rym 1975.
- Kuchars'kyj M., *Stan Hreko-katolyč'koï cerkvy pid čas podiliv Pol'sči XVIII st.* [v:] „Ukraïna i Vatykan”, vyp. 1, Ivano-Frankivs'k – Kyïv 2008.
- Likvidacija UHKC (1939–1946). Dokumenty radjans'kyh orhaniv deržavnoi bezpeky*, za red V. Sergijčuka, t. 1, Kyïv 2006, s. 8, 12, 59.
- Macjuk H., *Preskryptyvne movoznavstvo v Halyčyni (perša polovyna XIX st.)*, L'viv 2001.
- Mattei Dž., *Ukraïna – zemlja mučenykiv. Heroične svidčennja mučenykiv, prohološenyh Papoju Ivanom Pavlom II u L'vovi, pid čas joho istoryčnogo palomnytva*, Žovkva 2014.
- Nečuj-Levyč'kyj I., *Mandrivka na Ukraïns'ke Pidljassja* [v:] „Pam"jatky Ukraïny”, nr 3, Kyïv 1995, s. 62-74.
- o. d-r Nahajevs'kyj Isydor, *Ukraïns'ka katolyč'ka cerkva 1945–1970 rr. Dopovid' na Z"izdi v lystopadi 1971 r.*, N'ju Jork 1971.
- Peresliduvani za pravdu. Ukraïns'ki hreko-katolyky v umovach totalitarnych režymiv XX st.*, L'viv 2016.
- Relihiynyj mul'tfil'm „Blažennyj Mykolaj Čarnec'kyj”*, www.kyrios.org.ua/movies/religijni-multfilmi/36845-blazhennij-episkop-ugkts-mikolaj-charnets-kij.html, [21.01.2019].
- Rišennja i postanovy Synodiv Jepyskopiv Ukraïns'koï Hreko-Katolyč'koï Cerkvy 1989–1997 rokiv*, L'viv 1998.
- Sapožnykova H., s. Andrusiv Ju., *Svjati zemli Ukraïns'koï*, L'viv 2016.
- Služba 28 Sluh Božych, blažennyh mučenykiv Ukraïns'koï hreko-katolyč'koï cerkvy*, <https://kyrios.org.ua/spirituality/bogoslužhinnja/9471-služba-soboru-blažhennih-novo-muchenikiv-ta-ispovidnikiv-ukrayinskoyi-greko-katolitskoyi-tserkvi.html>, [20.01.2019].
- Stokolos N., Šeretjuk R., *Drama Cerkvy (Do istorii skasuvannja Hreko-Uniats'koï Cerkvy v Rosijs'kij imperii ta vykorinennja її duchovno-kul'turnych nadban')*, Rivne 2012.
- Syvic'kyj P., *Blaženni pidljaski mučenyky z Pratulyna*, L'viv 1999.
- Vytjah z dopovidnoi zapysky UNKDB po L'vivs'kij obl. do NKDB URSSR pro operatyvnu slidču robotu u travni 1945 r.* [v:] „Likvidacija UHKC (1939–1946). Dokumenty radjans'kyh orhaniv deržavnoi bezpeky”, t. 1, Kyïv 2006, s. 727-729.

Мета статті – ввести поняття „православізація” в предметну сферу аналізу історичної соціолінгвістики для характеристики мовної ситуації, зумовленої перерозподілом українських територій після третього поділу Польщі та в ході Другої світової війни. Завдання статті полягають в розкритті змісту поняття „православізація” та виявленні лінгвістичних маркерів цього явища в сучасному релігійному та світському дискурсах. Автор досліджує зміст категорії „православізація” на нових джерелах, ще не введених в обіг соціолінгвістики. Методи аналізу: case study, дискурс-аналіз, соціолінгвістичних кореляцій, порівняльний та біографічний метод, які дозволили застосувати соціокультурний лінгвістичний підхід до вивчення джерельної бази. Отримані в статті результати про православізацію свідчать про нищення національної та релігійної ідентичності населення українських територій в XVIII–XX ст. та ілюструють міжкультурну комунікацію за схемою *інтеграція із асиміляцією*, в основі якої був геополітичний чинник, насильство і терор.

Ключові слова: історична соціолінгвістика, насильницька православізація, імена нових святих, релігійний дискурс, світський дискурс.

CONVERSION TO ORTHODOXY AS SOCIAL PHENOMENON AND CATEGORY OF HISTORICAL SOCIOLINGUISTICS

The purpose of the article is to introduce the concept of „conversion to Orthodoxy ” into the analysis of historical sociolinguistics for the characterization of a language situation caused by the redistribution of Ukrainian territories after the third division of Poland and during the Second World War. The objectives of the article are to reveal the meaning of the concept of „conversion to Orthodoxy” and to identify the linguistic markers of this phenomenon in contemporary religious and secular discourse. The author studies the content of the category „conversion to Orthodoxy” based on new sources that have not yet been put into circulation by sociolinguistics. Methods of analysis: case study, discourse analysis, sociolinguistic correlations, comparative and biographical method, which allowed applying socio-cultural linguistic approach to studying the database. The results related to the conversion to Orthodoxy obtained in the article prove the destruction of the national and religious identity of the Ukrainian territories in the 18th-20th centuries and illustrate intercultural communication under the scheme of *integration with assimilation* based on a geopolitical factor, violence and terror.

Key words: historical sociolinguistics, forced orthodoxy, names of new saints, religious discourse, secular discourse.